

Vem kan lita på Socialstyrelsen?

Mörkläggningen kring den misstänkliggjorda rättspsykiatriutredningen är ett brott mot grundläggande regler om öppenhet och redlighet inom forskningen. Det skriver professor och forskningschef Henrik Belfrage.

HENRIK BELFRAGE
professor, forskningschef, Rättspsykiatriska regionkliniken, Sundsvall
henrik.belfrage@lvn.se

II I maj presenterade Socialstyrelsen den numera närmast beryktade utvärderingen av svensk rättspsykiatri, då överdirektören Nina Rehnqvist och medicinalrådet Helena Silfverhielm samma dag som rapporten släpptes publicerade en debattartikel i DN (17/5). Denna avslutades med orden: »Man kan spekulera i om måluppfyllelsegraden ligger på den nivå som skulle fås utan någon vård alls eller om den till och med är sämre.«

Socialstyrelsen har med anledning av detta kritiserats hårt såväl av företrädare för rättspsykiatri som av massmedier. Kritiken har framför allt skjutit in sig mot att de slutsatser som Socialstyrelsens företrädare dragit av rapporten helt enkelt inte kan dras, men också mot det aggressiva och konfronterande sätt som man valde att presentera dessa ohållbara slutsatser på.

Orimliga siffror

Vad som kanske hamnat lite i skymundan i detta fall är att såväl forskare som andra verksamma i den rättspsykiatriska vården inte känner igen de resultat som presenteras i rapporten. Där står bland annat att i genomsnitt en patient var tredje dag döms för brott medan han/hon fortfarande är föremål för rättspsykiatrisk vård. Det handlar om såväl mord och dråp och

andra grova våldsbrott, som diverse allvarliga sexuella övergrepp.

Jag har tidigare kallat detta resultat för »groteskt« (DN Debatt 22/5) – en uppfattning som stöds av de kolleger inom rättspsykiatri som jag varit i kontakt med. Detta är nämligen orimliga siffror som helt saknar stöd i annan forskning eller i den vardagliga erfarenheten från den rättspsykiatriska vården.

Utbredd misstänksamhet

Det finns därför, naturligt nog, inte bara en utbredd misstänksamhet mot Socialstyrelsens rapport bland dem som arbetar inom den svenska rättspsykiatri, utan också en grundmurad uppfattning att den måste vara behäftad med allvarliga fel. Rehnqvist och Silfverhielm försvaret dock enbart rapportens signifikans genom argumentet att rapporten granskats av flera vetenskapliga råd. Men detta är ju inte värt i stort sett någonting så länge dessa inte fått ta del av det grundmaterial som rapporten bygger på.

Granskarna har varit helt utlämnade till vad rapportförfattaren skrivit utan någon möjlighet att kontrollera om siffrorna som anges stämmer eller inte. En av dessa granskare, professor Sten Levander, skriver i DN Debatts nätversion den 22/5: »Vi vet att ingen av de patienter som vårdades i Malmö och som ingår i Socialstyrelserapporten har återfallit i grova brott. Så det måste vara andra enheter som har problem. Eller också är det fel på rapporten.« Detta är knappast äg-

nat att ge stöd åt Rehnqvists och Silfverhielms argument.

Avslag på granskningserbjudande

Som erfarna forskare inom den rättspsykiatriska vården har docenten och forskningschefen Martin Grann samt under-tecknad i brev till överdirektören Nina Rehnqvist erbjudit oss att granska rapportens grundmaterial, för att därigenom bringa klarhet i om rapporten stämmer eller inte.

En sådan granskning borde rimligen vara önskad av alla. Är siffrorna korrekta, så är det naturligtvis av oerhört stor betydelse att vi inom vården verkligen tar dem på allvar. Ett återfall i brott var tredje dag är naturligtvis fullständigt oacceptabelt.

Är siffrorna felaktiga, däremot, så måste det förstås vara ovärderligt för verksamhetens tillsynsmyndighet, dvs Socialstyrelsen, att få klart för sig detta. Därigenom skulle myndigheten ges möjlighet att inta en mer ödmjuk attityd gentemot de tusentals anställda, patienter och anhöriga som varje dag finns inom denna verksamhet som Socialstyrelsen med hänvisning till den aktuella rapporten betecknar som »misslyckad«. Vårt erbjudande har emellertid bemötts med ett skriftligt avslag med hänvisning till sekretess.

Aldrig förr erfarit något liknande

Ingen av oss har någonsin tidigare nekats att ta del av forskningsmaterial på detta sätt, och vi känner inte till att några av våra kolleger, varken svenska eller utländska, erfarit något liknande. Den västerländska traditionen av öppenhet inom forskningen är nämligen mycket stark. Felaktigheter, eller rent av fusk, inom forskningen vill man vanligen med all kraft förebygga.

Avslaget betyder att Socialstyrelsen, nu och i framtiden, kan publicera vilka siffror som helst utan att dessa någonsin kan bli föremål för en öppen granskning. Om inte de två enda forskningscheferna verksamma inom den rättspsykiatriska specialistvården får sådant tillstånd, vem skall då få det?

Det ger också en minst sagt fadd smak i munnen. Varför stoppar man en öppen granskning, som skall utföras av två forskare vilka dagligen arbetar med sekretessbelagt material? Är det så att man själva börjar få klart för sig att rapporten inte stämmer och att man därför av diverse personliga skäl inte vill att detta skall komma i dagen? Det börjar nog bli dags för generaldirektör Kerstin

Nina Rehnqvists och Helena Silfverhielms debattartikel i Dagens Nyheter 17/5 2002.

Wigzell att göra reda i detta som alltmer börjar likna något av en »affär«.

Vem kommer till seminariet?

Samtidigt som man är sysselsatt med att stoppa vår öppna granskning – en granskning som nog de flesta verksamma inom den rättspsykiatriska vården, forskare, ledarskribenter, politiker, m fl, närmast kräver – bjuder Socialstyrelsen in till ett höstseminarium om, ja just det, utvärdering av den rättspsykiatriska vården. Vem tror man kommer att delta i ett sådant seminarium? Frågan är nämligen, och detta är minst sagt obehagligt: Vem kan lita på Socialstyrelsen?

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Replik:

Absolut sekretess hindrar utlämning

II Socialstyrelsen har självklart inget intresse av att mörklägga de uppgifter som ligger till grund för vår rapport om den rättspsykiatriska vården. Men det material Henrik Belfrage begärt ut innehåller uppgifter som vi genom särskilt tillstånd av Rikspolisstyrelsen erhållit från det skadade belastningsregistret.

Rikspolisstyrelsen påpekade i sitt beslut att uppgifterna hos Socialstyrelsen omfattas av en bestämmelse i Sekretesslagen om absolut sekretess.

Det är alltså omöjligt för Socialstyrelsen att tillmötesgå Henrik Belfrage. Henrik Belfrage har fått ett avslagsbeslut från Socialstyrelsen med besked om hur man överklagar.

Kritisk granskning välkomnas

Det ligger självklart i Socialstyrelsens intresse att utsättas för kritisk granskning. Det är bl a därför som Socialstyrelsen har tagit initiativ till den konferens Henrik Belfrage nämner. Och det var därför vi begärde att de vetenskapliga råden skulle granska rapporten för att påvisa eventuella orimligheter. De har haft tillgång till grunddata i den mån de önskat.

I övrigt hänvisar jag till Läkartidningen 25/2002, där jag mer utförligt går in på flera av de frågor som Henrik Belfrage tar upp.

Nina Rehnqvist
överdirektör
Socialstyrelsen

Grava sakfel från Kalla fakta

II Reportrarna vid Kalla fakta förefaller oförmögna att föra en debatt med relevanta sakargument (se Läkartidningen 30–31/2002). Den grundläggande frågan om vilka medicinska krav man ska kunna ställa för att acceptera ett samband har man gett upp och i stället fokuserat sig på att sakkunnigläkarna tjänar för mycket och är beroende av försäkringsbolagen.

Man vill på ett försmädligt sätt försöka få läsarna att tro att sakkunnigläkarna sätter låga invaliditeter/säger nej till samband för att bolagen ska tjäna mer pengar. Som bevis på den tesen framförs att om man överklagar till Trafikskadenämnden så får 41,4 procent högre ersättning.

Detta är dock som Kalla fakta mycket väl förstår en helt irrelevant siffra. Den har väldigt lite att göra med sakkunnigläkarna, utan det rör hela den ekonomiska uppgörelsen som läkarna inte är inblandade i.

Rimlig siffra

Om man tittar lite närmare på siffrorna i Trafikskadenämndens årsbok som Kalla fakta refererar till visar det sig att man totalt granskat 3 131 ärenden år 2000. Av dessa fick 69 skadade högre ersättning på grund av ändrad sambandsbedömning alternativt högre invaliditet. Det ger en ändringsfrekvens av sakkunnigläkarnas bedömningar på 2,2 procent. Det är en enligt min åsikt högst acceptabel siffra.

Sakkunnigläkarna har granskats tidigare, av Finansinspektionen 1993-06-

17. En oberoende neurolog gick då igenom 68 whiplash-ärenden. I 51 procent satte han samma invaliditet, i 22 procent en högre och i 29 procent en lägre invaliditet! Slutsatsen blev: »inspektionen kan inte finna att något tyder på en tendens till att de rådgivande läkarna åsätter en lägre invaliditet än inspektionens läkare« och att man inte fann anledning till mer ingående granskning.

Man kan naturligtvis gärna göra ytterligare granskningar av systemet, det är inget som sakkunnigläkarna är oroliga för.

Parodiskt – och tragiskt

Det blir närmast parodiskt att Kalla fakta anklagar oss för sakfel när det uppenbarligen ingår i Kalla faktas arbetssätt att glida på sanningen, att medvetet feltolka siffror, allt för att få ett tillspetsat program/inlägg. Det är dock även tragiskt, för det gör att berörda parter bara reagerar med förstäelig ilska i stället för att lugnt och sansat försöka diskutera de relevanta problemställningar som finns.

Det är knappast givande att fortsätta debatten med Kalla faktas reportrar, men jag hoppas fortfarande på ett mer intellektuellt samtal i rätt medicinskt forum och att man där kan komma fram till något slags konsensus om var vetenskapen idag står vad gäller sambandsbedömningar i whiplash-ärenden.

Tycho Tullberg

sakkunnigläkare, ortoped,

Stockholm Spine Center,

Löwenströmska sjukhuset, Stockholm

Tobaksindustrin brister i trovärdighet

II Swedish Matches informationsdirektör Bo Aulin har gått till angrepp mot oss (LT 28–29/2002 och LT 30–31/2002) efter artikeln om tobaksindustrins strategier och samarbete i Sverige (LT 24/2002). Han ondgör sig bland annat över vårt användande av referenser, beskyller oss för förment vetenskaplighet och vill reducera vår kartläggning till ett uttryck för fanatism och illvilja.

Aulin tycker sig också få klä skott för allt vad tobaksindustrin gjort, något som naturligtvis inte stämmer. Klart är dock att han bör ha haft en god insyn i vad som pågick i tobaksbranschen eftersom han ända sedan 1980-talet haft en central position på Tobaksbolaget/Swedish Match med många internationella kontakter.

Tyngdpunkten i vår artikel låg på de strategier Philip Morris (PM) använt för

sin verksamhet i Norden. Vad vi i vår granskning också fann intressant var de dokument som visade på ett samarbete mellan Swedish Match (SM) och de amerikanska tobaksjättarna, information som inte tidigare varit känd.

Total öppenhet?

Det är därför anmärkningsvärt när Aulin vill göra gällande att SM alltid verkat för total öppenhet, att man aldrig förtigit eller dolt fakta.

Ingenstans i årsredovisningar eller andra öppna företagskällor har vi kunnat hitta information om SMs engagemang i Center for Indoor Air Research (CIAR), en hårt kritiserad forskningsstiftelse som initierades och finansierades av tobaksbranschen för att dra uppmärksamheten från passiv rökning som en hälsofara.